

Nr 4 • 2024

Skånes Spelmansförbunds medlemstidning • Tidskrift för folkmusik och dans i Skåne

Träskofiolpodden • 11

Folkdansens Vänner 100 år • 12

Mysteriet med fröken Rålambs polskor • 5

Mysteriet med fröken Rålamb's polskor

Av Miriam Andersén

Letandet efter Skånes glömda spelkvinnor fortsätter: i tidigare artiklar har jag gått igenom trallerskor och spelkvinnor som gömmer sig i marginalerna i Svenska Låtar, Skåne. Men det finns fler kvinnor att upptäcka...

En adelsfröken bland allmogekvinnor

På jakt efter kvinnliga traditionsbärare i Svenska Låtar Skåne, studsade jag för några år sedan över Rålamb, fröken, Nr 806, 1353 i namnregistret. Rålamb är en adessläkt, så hur hamnade hon i Svenska Låtar, bland hantverkare, torpare och klockare? Och vem var hon?

Nummer 806 är en polska och har kommentaren Låten angavs som "polonäs av fröken Rålamb". Detta är den enda hänvisning jag funnit i SvL Skåne till en kvinnlig låtskrivare! Nummer 1353 är också en polska. Den har anteckningen Låten kallades 'Fröken Rålamb's polska'. Har vi att göra med en adelsfröken som skrev polskor? Som tillägnades polskor? Som dansade polskor? Det lät i mina öron nästan otroligt.

Rålamb's i Norra Strö

Lite googlande hjälpte mig att hitta en familj ur ätten Rålamb som bodde i Norra Strö utanför Kristianstad under första halvan av 1800-talet. "Fröken Rålamb" bör ju rimligtvis ha bott i Skåne om hennes polskor upptecknats här.

En baron Anders Sigfrid Rålamb köpte Strö sätesgård, nuvarande Strö gård, på 1780-talet och lät uppföra två herrgårdsflyglar som står där än idag. Han och hans hustru Brita Christina Sack hade två små döttrar när de flyttade dit, Sophia Margareta (1779-1846) och Eva Charlotta (1780-1857). På Strö föddes ytterligare tre söner. Intressant nog gifte sig döttrarna aldrig, så de kallades "fröken Rålamb" så länge de levde. Modern dog 1808, fadern 1841. Föräldrarna och de bägge döttrarna ligger begravda i en ståtlig familjegrav på Norra Strö kyrkogård. Men går det

att få reda på ifall en av dem var just den fröken Rålamb som nämns i Svenska Låtar?

Spelmännen och polskorna

Finns det kanske några ledtrådar till fröken Rålamb hos spelmännen eller i uppteckningarna av polskorna?

Polska nr 806 i SvL Skåne finns i en notbok som tillhört spelmannen Erland Hansson (1808-1900) från Flädie. Han flyttade som ung till Silvåkra nära Vombsjön och lärde sig spela av Pål Tornqvist i Torna Hällestad. Det finns flera uppteckningar av polska nr 806 och under en av dem står det N.

Ströbeck, Woms tegelbruk. Den andra polskan nr 1353, kommer från Johannes Eriksson (1855-1932). Denne spelman föddes i Harlösa församling och bosatte sig senare i grannförsamlingen Hammarlunda. (se sid 6)

Här finns alltså en tydlig geografisk koppling mellan låtarna och spelmännen i trakten kring Vomb. Men fortfarande ingen koppling till Norra Strö! Tills jag började titta på N. Ströbeck, vill säga.

Den felande länken

Det visar sig att spelmannen Nils Ströbeck (1815-1881) med eget kapitel i SvL växte upp i Vanneberga i Vinslövs socken, bara en mil från Norra Strö. Han var son till gästgivaren och häradspelemannen Måns Ströbeck i Vanneberga (1787-1849) och lärde sig spela av honom. Nils bosatte sig i Vomb och arbetade som fårarherde ("schäfer"). Han spelade med både Tornqvistarna och Sven Jönsson från Hammarlunda, enligt Svenska Låtar.

fortsättning nästa sida ->

Bild: polska med anteckningen "Woms tegelbruk". Bildtext: Anteckningen N. Ströbeck, Woms tegelbruk, är länken som binder samman spelmännen kring Vomb med fröken Rålamb's hemtrakter. Nils Ströbeck, spelman i fjärde generationen, växte upp i Vanneberga där hans far, häradspelemannen Måns Ströbeck, var gästgivare från 1826. Folkmusikkommissionens notsamling

Alla varianter av fröken Rålamb's polskor går i Bb dur, vilket är logiskt om de traderats av Nils Ströbeck. Han spelade nämligen gärna klarinett – ett instrument han kunde ha med sig när han vallade fåren. Om man utgår från att häradsspelmanen Måns Ströbeck anlitats av familjen Rålamb, går det att följa polskans väg från Strö-Vanneberga hela vägen till Svenska Låtars sagesmän.

Musikalisk bildning bland kvinnor förr

Vad kunde kvinnor få för musikutbildning på 1800-talet och hur troligt är det att en adelsfröken spelade eller komponerade dansmusik?

Vi har sett hur begåvade spelmansdöttrar lärdes upp av sina fäder och i ett par fall att unga kvinnor lärde sig spela av sina äkta män, för att sedan uppträda som spelmansfamiljer. Inom borgarklassen gällde det för unga flickor att odla "talanger" som gjorde dem attraktiva på äkten-skapsmarknaden: de skulle kunna föra sig i sociala sammanhang och helst kunna spela klaver och sjunga

Foto av Sigfrids akvarell av Strö gård: Här på Strö gård växte adelsfröknarna Sophia och Eva Rålamb upp. När fadern dog 1841 flyttade de till Lilla Strö och bodde några år där tillsammans tills Sophia dog 1846. Eva levde till 1857.

Foto grav på Norra Strö kyrkogård med text på stenen: Här förvaras stoftet af konungens troman, riddaren af konung Carl XIII orden, ryttmästaren vid f. d. K. lif. reg. till häst, högwälborne friherre Anders Sigfrid Rålamb och dess ömt älskade maka, fru friherrinnan Brita Christina Sack; deras tvenne kära döttrar, fröken Sophia Margareta Rålamb, fröken Ewa Charlotta Rålamb

för att underhålla gäster vid bjudningar och när det hölls "salong". Men medan borgarnas döttrar bara skulle ha tillräcklig skolning för att bli ett bra parti (i brist på make fick de bli guvernanter eller ge pianolektioner), var adliga kvinnor ofta högst bildade.

På 1500-1600-talen samlade adelskvinnor visor och ballader i sk visböcker. På 1700-talet sjöng deras döttrar italienska operaarior och spelade luta och klaver. I Sverige liksom i Europa var det ett adligt ideal att komponera musik – både bland kvinnor och män. År 1854 öppnade Musikaliska Akademien för kvinnliga elever, som först då kunde få högre formell musikutbildning, t ex som organist.

Systrarna Sophia och Eva Rålamb

Fröken Rålamb är högst sannolikt en av de ogifta systrarna Sophia eller Eva Rålamb i Norra Strö. Deras far, baron Anders Sigfrid Rålamb, var konstnärligt lagd och Riksarkivet har akvareller av både honom, dottern Eva och en son. Anders Sigfrid ägde Sveriges största och viktigaste privata boksamling. En ganska unik dansmanual med beskrivningar av engelskor och kadriljer tillägnades honom av Lunds universitets dansmästare, Johan Peter Lindhe. Universitetet hade anställda dansmästare ända till mitten av 1800-talet och de reste runt till högreståndsfamiljer på landet under loven och lärde deras barn att dansa.

Man får förmoda att systrarna Rålamb fick undervisning i både språk, teckning, dans och musik i enlighet med adelns traditioner. Tyvärr har jag förgäves letat efter konkreta spår av deras eventuella musicerande, t ex musikinstrument eller noter i familjens ägo. Fröken Rålamb anges uttryckligen som komponist till i varje fall den ena polskan ("Fröken Rålamb's polska" är mer tvetydigt). Bägge låtarna går att spåra genom

806. P O L S K A

efter Erland Hansson,
Flädie

Låten angavs som »polonäs av fröken Rålamb».

spelmannen Nils Ströbeck till Vanneberga i närheten av Norra Strö, Västra Götaland län. Hans far, häradsspelmannen Måns Ströbeck i Vanneberga, var jämnårig med fröknarna Rålamb. Det är mycket troligt att han anlitas till fester och kanske t o m baler på Strö gård och på så sätt kommit i kontakt med fröken Rålamb. Säkert är att det vi nu kallar folkmusik, spelades och dansades det till i både slott och koja på den tiden!

Källor:

Svenska Låtar, Skåne; Folkmusikkommisionens notsamling; kyrkoarkiven från Norra Strö, Vinslöv och Vomb; Gunhild Kyhle, Handbok i svensk kvinnohistoria; Eva Helen Ulvros, Dansens och tidens virvlar, Kärlekens villkor, Kvinnors röster; M. Andersén, Spelkvinnor i marginalerna: vem var Pernilla Johansson? (Runtenom 2•2022), Vire Ingrid, mästare på fiol (Runtenom 2•2024), Spelkvinnorna i Svenska Låtar, Skåne (Runtenom 3•2024)

1353. P O L S K A

efter Johannes Eriksson,
Lillaröd, Hammarlunda

Låten kallades 'Fröken Rålamb's polska'.